

HÖGSKOLAN
I HALMSTAD

Lärarprogrammet - inriktning samhällskunskap med medievetenskap 300 hp

KANDIDATUPPSATS

Alkoholens inverkan på misshandelsbrottens
gärningspersoner och offer

- kring motbokens införande

Morgan Colliander

Historia 15 hp

Laholm 2014-03-04

Abstrakt

Syftet med undersökningen är att se hur alkoholen påverkade gärningspersoner och brottsoffer vid misshandelsfall i Halmstad 1915 till 1925. Jag vill klargöra vem som var offer, det vill säga offrens socialklass och kön. Jag tittar också på vilken påverkan alkoholen hade kopplat till just dessa faktorer.

Att det fanns ett samband mellan alkoholkonsumtion och misshandelsbrottslighet på ett nationellt plan var känt sedan tidigare. Det hade emellertid aldrig gjorts någon undersökning på ett lokalt plan i Halmstad. Det finns inte heller någon specifik forskning på brottsoffren i dessa fall. Det är också här tyngdpunkten i undersökningen finns.

Mitt material består främst av domstolsprotokoll och den situation som de visar analyseras främst ur ett klass- och ett genusperspektiv. Offren kommer att stå i centrum för undersökningen. Materialet visar att mannen från arbetarklassen led störst risk av att falla offer för en misshandel, men det var också mannen från arbetarklassen som utgjorde den största risken för att en misshandel skulle begås. Arbetarklassens män var alltså centrala i diskussionerna kring såväl som offer som gärningsperson.

Nyckelord:

Alkoholkonsumtion

Motbok

Misshandel

Offer

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Syfte	2
1.2 Frågeställning	3
1.3 Centrala begrepp	3
1.3.1 Brattssystemet	3
1.3.2 Samhällsklass/socialgrupp/klass	4
1.4 Källmaterialet	5
2. Teori	6
2.1 Marxistisk kriminologi	7
2.2 Rutinaktiviteter och tillfällesstruktur	7
2.3 Sociala band	7
2.4 Genus som begrepp	8
3. Metod	8
4. Brottsmålsdomböcker och nykterhetsnämnden	11
4.1 Kvinnor och barn som offer	11
4.2 Överklassen som offer.....	14
4.3 Allmänna gator som mötesplats för offer och gärningsperson	14
4.4 Misshandelsbrott på arbetsplatsen.....	18
4.5 Serveringar som arena för misshandelsbrott	20
4.6 Våld i hemmet	21
4.7 Skulder som grund	22
4.8 Fall med bristfällig information	22
4.9 Sammanställning av källmaterialet	25
5. Alkoholens påverkan och arbetarklassens överrepresentation.....	29
6. Avslutning	34
7. Referenser.....	36
8. Diagram- och tabellförteckning.....	38

1. Inledning

Att det finns ett samband mellan alkoholkonsumtion och våldsbrottslighet är sedan tidigare känt och de flesta skulle nog hålla med om ett sådant uttalande. Det är också ett område som blivit undersökt inom kriminologin vid ett flertal tillfällen. Kända kriminologer som Leif GW Persson och Jerzy Sarnecki har uttalat sig kring ämnet och sambandet under mer eller mindre vetenskapliga förhållanden. Men detta gäller dagsläget och inte historiskt.

Internationellt är forskarvärlden relativt överens om att våldsbrottsligheten och då främst misshandelsbrott i en större utsträckning varit förekommande i de traditionella samhällena än i de moderna. Våldet i samhället var också mer påtagligt i Sverige i början av 1800- talet än idag. Det kom dock att ske en succesiv minskning av antalet lagförda, det vill säga dömda gärningspersoner, från år 1850 och framåt¹.

Alkoholkonsumtionen och våldsbrott följer ett mönster enligt kriminologen von Hofer. Vid de tillfällen då alkoholkonsumtionen minskat har också våldsbrotten minskat. Statistisk har också männen varit överrepresenterade i denna typ av brott. Under större delen av 1900- talet var uppemot 95 procent av alla som lagfördes för våldsbrott män. Strukturerna kring våldsbrottsligheten har också sett lite annorlunda ut mellan kvinnor och män i olika offerundersökningar. Kvinnor blir ofta utsatta av någon de känner inomhus, medans det är vanligare att män blir utsatta för våldsbrott av okända utomhus. Brottsofferstatistik har emellertid bara förts från 1980- talet och framåt².

Från 1800- talet och framåt har man kunnat se tydliga nedgångar i våldsbrottsligheten framförallt vid två tillfällen. Det första var på 1850- talet då hembränningen förbjöds och det andra var på 1900- talets första fjärdedel då motboken och brattssystemet infördes³. Sambandet är alltså tydligt på ett nationellt plan. Olika former av alkoholrestriktioner så som brattssystemet leder till minskad våldsbrottslighet. Detta var man också medveten om när motboken infördes. 1913 hade alkoholistlagen införts vilket gav länsstyrelsen rätt att efter anhållan från de kommunala nykterhetsnämnderna tvångsomhänderta alkoholister. Lagen hade föregåtts av en lång debatt om alkoholproblematiken i samhället. Vid tiden före införandet av motboken hävdade man från kriminalpolitiskt håll att alkoholismen låg till

¹ von Hofer: 2011

² ibid

³ Ibid, Andersson & Nilsson: 2009

grund för många sociala laster för samhället, däribland kriminalitet. Fyllerilagen och motboken var ett sätt för tidens politiker att komma till rätta med problemen. De människor som blev berörda av dessa lagar och restriktioner var män från samhället understa skikt. Få kvinnor ska ha blivit drabbade, eller rättare sagt dömda, av till exempel fyllerilagen⁴.

Att just Brattssystemet infördes i Sverige var inte helt självklart. Det fanns en debatt redan innan folkomröstningen 1922 kring hur alkoholfrågan skulle lösas. Brattssystemet infördes emellertid några år tidigare, nämligen den 14 juni 1917⁵. År 1922 blev det en permanent lösning som skulle finnas kvar till 1955. Det faktum att brattssystemet gick segrande ur folkomröstningen och inte ett totalförbud som i till exempel USA tillskrivs i mångt och mycket den politiska kulturen som fanns i Sverige. Det fanns en lång tradition om en strävan efter konsensus i svensk politik. Brattssystemet blev sålunda någon slags kompromiss mellan ett totalförbud och fri försäljning⁶.

Brattssystemet reglerade dock endast försäljning av spritdrycker. Enligt Martenius⁷ var också sprit den rusdryck som dracks av arbetarklassen i Sverige. De högre socialklasserna konsumerade i större utsträckning vin och likörer. Restriktionerna som lanserades med brattssystemet var alltså riktade till arbetarklassen och inte överklassen. Ivan Bratt, grundaren av brattssystemet, arbetade paradoxalt nog som läkare och politiker. Han borde med anledning av sin titel och därmed förväntad inkomst alltså inte tillhört de lägre samhällsklasserna och därför troligen inte blivit nämnvärt påverkad av restriktionerna.

1.1 Syfte

Min tanke är att närma mig sambandet mellan alkoholkonsumtion och våldsbrottslighet från ett historiskt håll med fokus på brottsoffret. Då närmare bestämt åren 1915 till 1925.

Anledningen till att jag väljer just denna avgränsning i tid beror på att det är åren före och efter motbokens och brattssystemets införande. Tidsavgränsningen innefattar även något år efter första världskrigets utbrott liksom några år efter dess slut. Rumsligt avgränsar jag mig till Halmstad. Jag vill ge en lokal vinkling på problematiken och sambandet.

Syftet är att lyfta frågan kring sambandet mellan alkoholkonsumtion och misshandelsbrott på ett lokalhistoriskt plan. På så sätt vill jag se om situationen i Halmstad stämde överens med de tendenser som synts nationellt men framför allt klargöra vem som blir offer och hur strukturer

⁴ Andersson & Nilsson: 2009

⁵ Halmstad stads nykterhetsnämnd. Sammanträdesprotokoll 1922 - 1933 (A1:1), Halmstad kommunarkiv

⁶ Johansson: 1995

⁷ Martenius: 2010

kring brottsoffren ser ut. Bakom orden ”vem som blir offer” ligger naturligtvis en djupare undran kring offrens kön, sociala klass och i vilken miljö brottet skedde samt hur offrets och förövarens alkoholkonsumtion i samband med brottet såg ut. Jag kommer emellertid inte att göra några ingående komparationer med nationella resultat, utan istället fokusera på att få fram och presentera den situation som fanns i Halmstad under tidsperioden.

Det fördes vid tiden för brattssystemets införande inte någon brottsofferstatistik och det kan därför vara av intresse att klargöra vilka offren var och om de var alkoholpåverkade eller nyktra. Kön och social klass är också av intresse för att kartlägga de offer som fanns. Även miljön i vilken brotten begicks är av intresse. På så sätt hoppas jag kunna finna strukturella mönster kring de alkoholrelaterade misshandelsfall som begicks under undersökningsperioden men även i viss mån de misshandelsfall som begicks under nyktra former.

1.2 Frågeställning

Sålunda formulerar jag följande frågeställningar:

1. Hur såg brottsofferstatistiken ut för de misshandelsbrott som rådhusrätten i Halmstad dömde en fällande dom för 1915-1925 ?
2. Vilken roll spelade alkoholens inverkan på offer och förövare?
3. Kan man se några mönster i vilken samhällsklass och kön parterna har kopplat till brottet?
4. Hur ser alkoholkonsumtionens påverkan på misshandelsbrottsligheten ut jämfört med övriga Sverige?

1.3 Centrala begrepp

Jag kommer i min uppsats använda mig av en rad olika begrepp. Delar av dessa är viktiga att klargöra på förhand.

1.3.1 Brattssystemet

Brattssystemet är också känt under namnet motbokssystemet. Detta var ett system för restriktioner för köp av sprit. Dess grundare var Ivan Bratt och systemet infördes succesivt under första världskriget. Bratt ingick i en nykterhetskommitté 1911 som arbetade fram förslaget. Det dröjde dock till 1917 innan förslaget togs upp i riksdagen. Restriktioner infördes emellertid tidigare på sina håll. Göteborg och Jönköping var först tätt följt av

Stockholm där restriktioner infördes redan 1914⁸. Nationellt, och i Halmstad, infördes systemet den 14 juni 1917⁹.

Med brattssystemet kom också motboken. Den utgjorde själva tillståndet för rätten att köpa alkohol. Motboken beviljades enligt en rad specifika principer. Blev man vid upprepade tillfällen dömd för olika fylleriförseelser kunde man bli av med sin motbok. Det var också svårt för gifta kvinnor att få en. Så även för unga (under 25) och människor utan fast bostad. Hade man lättare alkoholproblem kunde motbok trots allt tillåtas, men då med starka restriktioner. Efter en tid infördes femstämplingen. Det innebar att fem dagar måste gå mellan varje uttag på över en liter¹⁰.

Under en kortare tid 1917 (en dryg månad) infördes ett totalförbud av försäljning av sprit och starköl på grund av det rådande världskriget. Efter första världskriget kom slutligen motboken att införas över hela landet. Den fanns kvar tills den 1 oktober 1955¹¹.

1.3.2 Samhällsklass/socialgrupp/klass

En samhällsklass definieras av att de har liknande socioekonomiska förutsättningar. Begreppet är nära förknippat med marxismen där Marx menade att en klass alltid definieras i termer av sin konfliktpotential. Inbyggt i klassbegreppet ligger alltså också en konflikt, en så kallad klasskamp¹².

I Marx tankar om klass urskiljs främst två klasser, men inom modern sociologi brukar man tala om minst tre, men ibland så många som sju, klasser¹³. För enkelhetens skull kommer jag att hålla mig till tre klasser. Dessa är relativt enkla att definiera så som arbetarklass, medelklass och överklass. Människans klasstillhörighet hämtas då från till exempel utbildningsnivå, inkomst, yrke och levnadsvanor. Grovarbetaren eller industriarbetaren kan nämnas som exempel på yrke tillhörande arbetarklassen samtidigt som direktör, läkare eller advokat är exempel på yrken som närmare hör till överklassen. Däremellan finner man medelklassen som till exempel utgörs av olika former av mer välbärgade handelsmän, administrativ personal (statlig eller kommunal) eller lärare.

⁸ Martenius: 2010

⁹ Halmstad stads nykterhetsnämnd. Sammanträdesprotokoll 1922 - 1933 (A1:1), Halmstad kommunarkiv

¹⁰ ibid

¹¹ Systembolaget: 2013, Martenius: 2010

¹² Ritzer: 2009

¹³ Ritzer: 2009

1.4 Källmaterialet

De källor jag använt mig av var i första hand brottsmålsböcker från Halmstad rådhusrätt mellan åren 1915 till 1925. Protokollen är handskrivna och innehöll närvarolista, domstolsförhandlingar och domar från varje respektive fall. Varje år var bundet i ett eget band, vilket innebar att alla brott som domstolen överhuvudtaget tog upp under undersökningsperioden finns med i banden.

Sålunda var det av vikt att hitta just de mål som var av intresse. De olika fallen var uppdelade kronologiskt. Det vill säga att de inte var uppdelade efter brottstyp. Jag använde mig därför av den sammanställning av fällande domar som fanns längst bak i varje band för att snabbt kunna överblicka och välja ut de domstolsförhandlingar som var relevanta för mig.

Här fanns det två olika brott som jag letade efter. Det första var misshandelsbrott som i registret gick under rubriken misshandel. Det andra var brott kopplade till fylleri. Dessa gick under rubriken fylleri i registret. Jag arbetade med de olika brottstyperna på olika sätt, vilket beskrivs närmare i metodavsnittet, och fokus kom att ligga på de som dömdes för misshandel.

Källkritiskt är källorna att betrakta som primärkällor. Det var emellertid en fysisk person som agerade sekreterare och kan sålunda ha utelämnat detaljer som sades i domstolsförhandlingarna. De beskrivningar som nedtecknades i form av händelseförlopp är ju också återberättade i efterhand, i vissa fall ganska långt efter själva gärningen, vilket kan påverka hur personerna som berättar om händelsen minns den. Det finns naturligtvis olika tendenser vid de olika beskrivningarna också. Åklagaren vill naturligtvis uppnå en fällande dom och lyfter därför delar av händelserna som kan leda till detta. Försvaren agerar då oftast i motsatts till åklagaren och lyfter saker som inte ska verka negativt för den åtalade. Det samma gäller då eventuella vittnen.

Domstolsprotokollen är sakliga och alla fällande domar måste antas finnas med i handlingarna. Därför kan jag bortse från de källkritiska brister som brottsmålsböckerna kan tänkas ha då jag inte kan se någon anledning till att de skulle påverka den del av innehållet jag kommer att använda.

Det finns dock ett dilemma med källorna. Domarna är i vissa fall utdömda långt efter att gärningen begåtts. Detta rör sig dock endast om enstaka fall och kommer därför inte påverka undersökningens signifikans nämnvärt. De flesta domar var utdömda samma år som brottet

skedde. Jag anser alltså att bortfallet på grund av detta fenomen blir så pass litet att det inte kommer att påverka undersökningen.

Övriga primärkällor som jag använt mig av är protokoll och anteckningar från nykterhetsnämnden i Halmstad. Nämnden hade styrelsemöte varje månad, med vissa undantag. Protokoll finns bevarade från 1922 vilket tyvärr innebär att det inte täcker hela min undersökningsperiod. Jag kommer likväl att använda de dokument som finns mellan åren 1922 till 1925.

Protokollen är skrivna i direkt anslutning till mötena och dessutom attesterade. Naturligtvis kan en liknande diskussion kring källkritik och då främst tendenser föras för dessa handlingar, men det borde vara tämligen säkert att det som står i protokollen faktiskt är det som sades på mötet. De delar av handlingarna jag valt att arbeta med berör våldsbrottslighet. Det visade sig snart vara våld i nära relationer det handlade om. Denna var naturligtvis kopplad till alkohol då den togs upp i nykterhetsnämndens protokoll.

De anteckningar jag använde från nykterhetsnämnden var utförliga personutredningar på individer som blivit anmälda hos nämnden. I dessa handlingar återfanns ett avsnitt om den anmäldes kriminalitet. I detta avsnitt fanns utförlig information av alla brott personen begått. Problemet med källan är att mycket av materialet tyvärr gått förlorat så endast en handfull utredningar fanns kvar. Av de som fanns var det dessutom endast två som berörde våldsbrottslighet. Därför kan personutredningarna knappast utgöra någon grund för uppsatsen utan kommer snarare, liksom nykterhetsnämndens mötesprotokoll, att användas som komplement till domstolsprotokollen.

2. Teori

Jag har använt mig av en rad teorier hämtade från kriminologin. Dessa kommer jag att applicera på min historiska forskning. På så sätt kommer de att fungera som verktyg för att kunna tolka brottsligheten i ett historiskt perspektiv. Utöver de kommande kriminologiska teorierna har jag redan diskuterat källorna ur ett källkritiskt perspektiv. Nära kopplat till den marxistiska kriminologin kommer jag också att diskutera misshandelsbrotten i termer av klasser, men också genus. När det kommer till genusediskussionen kommer jag utgå från den definition av genus som begrepp som ges här under.

2.1 Marxistisk kriminologi

Enligt Sarnecki¹⁴ kommer de handlingar som inte ligger i den härskande klassens intresse att klassas som brott. Sålunda kommer handlingar som är typiska för de övre klasserna i ett samhälle inte att bli brottsliga, medans de handlingar som utförs av arbetarklassen som dessutom kan uppfattas hotande för de styrande klasserna kommer att kriminaliseras. Detta skulle då naturligtvis betyda att kriminalitet förekommer i de lägre samhällsklasserna i betydligt högre grad än i de högre. Orsaken därtill är att beteenden relaterade till arbetarklassen definieras som brott. Sannolikheten att bli gripen för brott ökar sålunda om man tillhör arbetarklassen än till exempel överklassen.

När det kommer till just den alkoholrelaterade misshandeln finns den troligen även i överklassen, men då det är mer troligt att den inte sker på gator i det öppna utan snarare i hemmet leder den mer sällan till fällande dom i överklassen. Anmälningbenägenheten kan också antas vara lägre då de sociala banden är starkare och här kan verka i negativ riktning på anmälningbenägenheten. Även familjens sociala status kan ha betydelse i fråga om att hämma anmälningbenägenheten hos offret¹⁵.

2.2 Rutinaktiviteter och tillfällesstruktur

För att ett brott ska begås krävs tre element. Först en motiverad förövare, sedan ett lämpligt objekt och till sist krävs också avsaknaden av kapabla väktare. Det räcker med att en av dessa tre förutsättningarna inte finns för att brottet inte skall begås. Brottsligheten blir tätt förknippad med vardagslivets rutiner och strukturer. På så sätt kommer inte det att ske några dramatiska förändringar i brottsligheten om inte det sker dramatiska förändringar i samhället¹⁶.

2.3 Sociala band

Med sociala band menas den relation till den eller de grupper som individen tillhör. När dessa band saknas ger det individen utrymme till att begå gärningar som ligger i dennes intresse men som strider mot de etablerade samhällsnormerna. Hirschi¹⁷ menar att det finns fyra olika ”element” i de sociala banden som gör att individen inte begår brott. Dessa är:

¹⁴ Sarnecki: 2003

¹⁵ Ibid, Ritzer: 2009

¹⁶ Cohen & Felson: 1979

¹⁷ Hirschi: 1969

1. Attachment: En anknytning till personer eller aktiviteter så som föräldrar, vänner eller skolan.
2. Commitment: Åtaganden i förhållande till den rådande samhällsordningen så som utbildning och arbete.
3. Involvement: Delaktighet i till exempel skola, arbete eller föreningsliv.
4. Belife: En övertygelse om samhällsordningen legitimitet. Det innebär att individen ställer sig positiv till lagstiftningen och olika myndigheter samtidigt som avstånd tas mot brottslighet och missbruk.

2.4 Genus som begrepp

Med begreppet genus syftar jag inte på könens biologiska olikheter och förutsättningar, utan snarare de sociala beteenden som tillskrivs könen. Tosh¹⁸ skriver att genus är en social konstruktion. Olika beteenden beskrivs som manligt och kvinnligt. Det som betraktas som maskulint står alltså i relation till det feminina. Individen definieras av sina handlingar gentemot andra. När dessa handlingar tillskrivs individen kommer den alltså att ses som manlig eller kvinnlig av andra individer i sin samtid.

Som exempel på manligt kodade beteenden finner man ofta handlingar som ger uttryck för makt och våld. De ses ofta som hårda. Motsvarande finner man beteenden som ses som kvinnliga i handlingar som ger uttryck för vård och omhändertaganden. Dessa ses då istället som mjuka.¹⁹

3. Metod

Jag har arbetat på olika sätt med källmaterialet. De fall där fylleri förekommit har jag bearbetat kvantitativt. Jag gick inte in på djupet i de fall som klassades som fylleri. Detta material användes istället statistiskt för att skapa någon form av referens för hur alkoholkonsumtionen såg ut för respektive år. I detta fall blir begrepp som validitet och reliabilitet viktigt. Validitet innebär att man faktiskt mäter det man avser att mäta och reliabilitet innebär en viss pålitlighet. En viktig del av pålitligheten är naturligtvis källkritik och noggrannhet²⁰. Materialet måste dock anses ha hög reliabilitet då jag räknat med samtliga fall som faller under min avgränsning. Jag har alltså räknat alla de fall som fanns med i brottmålsdomböckerna där någon blev dömd för fylleri i Halmstad rådhusrätt mellan åren

¹⁸ Tosh: 2011

¹⁹ Ambjörnsson: 2008

²⁰ Dahlgren & Florén: 2010

1915 och 1925. Validiteten måste också ses som god då domstolsprotokollen är det material jag använt för att mäta antalet lagförda för fylleri.

Jag gjorde också en enklare komparation till antalet gärningspersoner som dömdes för misshandel baserat på samma avgränsning och samma källor. Jag arbetade alltså kvantitativt med materialet som gäller misshandel på samma sätt som för det material som gällde fylleri. De domar som gällde misshandel granskade jag dock mer ingående.

Domarna som resulterade i fällande dom för misshandel behandlades därför både kvantitativt och kvalitativt. Jag arbetade med källorna på ett induktivt sätt. Det innebär att man utgår från materialet och bygger upp empiriska generaliseringar utifrån det²¹. Mycket tid gick åt att läsa och sammanställa domstolsprotokollen. Kortare sammanfattningar av protokollen finns nedskrivna i texten tillsammans med en sammanställning av materialet. När jag sammanställde de inblandades yrkestillhörighet gjordes detta i nio kategorier. Dessa valde jag att kalla hantverkare, arbetare inom transportsektorn, grov- och verkstadsarbetare, soldater, handlare, tjänstemän, ledande befattningar övriga yrken (arbetarklass) och övriga yrken (medelklass). Yrkeskategorierna kopplade jag sedan till de olika samhällsklasserna. Valet av att använda yrkeskategorierna för att dela in individerna som togs upp i domstolsförhandlingarna i samhällsklasser föll sig naturligt då det var den enda fakta som fanns i materialet som kunde visa vilken samhällsklass de inblandade hade. Indelningen kommer jag att förklara ingående nedan där samtliga yrken som förekommit i undersökningen kategoriseras in i de åtta kategorierna.

Enligt ett av Ekmans, Thullbergs och Åmarks²² presenterade exempel, utarbetat av Uno Gustafsson, på klassindelning används åtta olika socialklasser; överklass, medelklass, funktionärer, arbetare, hushållstjänare, soldater, ospecificerade civilståndstitlar samt slutligen före detta yrkesutövare. Dessa anpassade jag på följande sätt för att de skulle passa min undersökning. Till de två senare samhällsklasserna hade jag inga representanter i mitt material. Därför avstod jag från att använda mig av dem. Indelningen av överklassen använde jag i oförändrat skick. Gustafssons definition av medelklassen var för mig något tunn. Därför slog jag ihop den med deras definition av funktionärer. Den klass jag slutligen titulerar arbetarklass motsvarar då Gustafssons sammanslagna definitioner av arbetare, hushållstjänare samt soldater.

²¹ Dahlgren & Florén: 2010

²² Thullberg: 1993

I Gustafssons²³ exempel representeras överklassen av bland annat företagare i större företag och högre tjänstemän samt akademiker. Företagarna valde jag att titulera ”ledande befattning”. I mina domstolsprotokoll gestaltades denna kategori av tre yrken, vilka var direktör, åkeriägare och fabriksägare. Det var också de enda aktörerna i mitt material som kunde kategoriseras in som överklass.

Som medelklass, det vill säga de grupper som Gustafsson²⁴ kallar medelklass och funktionärer, fann jag något fler representanter i mitt material. Som medelklass lyfts yrken som mindre företagare, lägre tjänstemän, underofficerare och ingenjörer. Motsvarande lyfts yrken som polis, brandmän, verkmästare och servicepersonal som funktionärer. Detta avspeglades av följande yrken i mitt material; underofficerare, journalist, stationsinspektör, stadskassör, skräddarmästare, åkeriföreståndare samt arbetande inom ordningsmakten och brandförsvaret.

Yrkeskategorin ”tjänstemän” innefattade de yrken som i en juridisk mening ses som tjänstemän (alltså de där en möjlig dom kunde vara ”våld mot tjänsteman”) Till dessa yrken hörde stationsinspektören, underofficerare, arbetare inom ordningsmakten samt brandförsvaret. Journalist, stadskassör, åkeriföreståndare samt skräddarmästare föll under ”övriga yrken (medelklass)”.

I min tredje klass, arbetarklassen, fanns fler olika yrken representerade. Min indelning av arbetarklassen var en sammanslagning av de klasser Gustafsson²⁵ kallar arbetare, hushållstjänare och soldater. Sålunda innefattas yrken som hantverkare, yrkesarbetare inom industri och andra företag, oskolade arbetare, förmän, lärlingar, tjänare anställda inom hushållet, övriga yrken (arbetarklass) och slutligen soldater.

Av mina yrkeskategorier motsvarades det av ”hantverkare”, ”arbetare inom transportsektorn”, ”grov- och verkstadsarbetare”, ”soldater”, ”övriga yrken (arbetarklass)” samt ”handlare”. I min definition av hantverkare återfanns elektriker, taktjärare, snickare, målare, brunnsborrhare samt murare. Det innefattade alltså de yrken som i dagligt tal anses som hantverkare. Det är alltså yrken som ofta är förknippade med husbyggen av olika slag.

Som arbetare inom transportsektorn valde jag att klassificera in lokomotiveldare, ångbåtseldare, sjömän, stationskarl samt kolarbetare. Detta på grund av att de arbetade med

²³Thullberg: 1993

²⁴Thullberg: 1993

²⁵Thullberg: 1993

transporter av olika slag. Vidare föll de som arbetade som grovarbetare, gjuteriarbetare, lumpsamlare, cykelreparatör, magasinarbetare, järnarbetare, fabriksarbetare, maskinarbetare/maskinist, arbetskarl, telefonreparatör/arbetare samt expressarbetare under kategorin ”grov- och verkstadsarbetare”. De föll under denna kategori eftersom de var praktiska yrken som krävde en kroppslig arbetsinsats alternativt en verkstadslokal anpassad för ändamålet. ”Soldater” innebar de som arbetade som soldater eller var värnpliktiga (undantaget de som var underofficerare).

Under kategorin handlare återfanns handlare, charkuterist, barberare, slaktare, handelsresande, skomakare samt handelsbiträde. Detta var alltså näringsidkare som bedrev någon form av handel, dock ej i någon större skala och utan titeln ”mästare”. Till sist innefattas ”övriga yrken (arbetarklass)” av lantbruksarbetare, drängar, tjänsteflickor, stickerskor och arbetslösa.

Jag använder sedan de redan nämnda teorierna för att förklara resultatet noggrannare. Att använda sig av en helt hypotetiskt-deduktiv metod är enligt Dahlgren och Florén²⁶ i det närmaste omöjligt vilket jag också var medveten om. Jag hade på förhand tankar om vad jag skulle hitta i materialet. Dels trodde jag mig hitta en överrepresentation av män både bland förövare och offer och dels trodde jag att alkoholpåverkan skulle spela en avgörande roll hos båda parter. Delar av dessa tankar visade sig vara sanna medans jag i efterhand blivit tvungen att revidera andra. Slutligen gör jag också en kort jämförelse med mina lokala resultat till den undersökning som von Hooper genomfört på ett nationellt plan.

4. Brottsmålsdomböcker och nykterhetsnämnden

Jag kommer här att presentera de domstolsprotokoll och stämningar från brottsmålsböckerna samt sammanträdesprotokoll och personutredningar från nykterhetsnämnden som är intressanta för undersökningen, det vill säga främst de fall som berör misshandelsbrott där fällande dom föreligger. Protokollens omfattning har varierat kraftigt. Därför är också presentationerna inte alltid lika utförliga.

4.1 Kvinnor och barn som offer

Det första fallet med barn inblandade var domstolsprotokoll 414:1915. Målsägaren representeras därför av sin far. Den åtalade arbetade som snickare. Samtliga inblandade var män. Den åtalade sågs jaga ikapp målsägaren och knuffa omkull honom. När målsägaren låg

²⁶ Dahlgren & Florén: 2010

på gatan sparkade och örfilade den åtalade honom. Den åtalade dömdes till böter för misshandel på 30 kronor²⁷.

Det första fallet med en kvinna som offer var domstolsprotokoll 271:1916. Den åtalade var man och målsägaren var kvinna. Målsägaren var änka. De hade mötts på en enskild väg där konflikt av någon anledning uppstått. När den åtalade hade slagit målsägaren hade han också tagit tag i hennes blus så att denna gick sönder. Då hade målsägarens dotter skrikit efter hjälp. I nästa skede hade den åtalade avlägsnat sig och gått in i sitt hus. Den åtalade dömdes till böter för misshandel på 50 kronor och blev skyldig att betala vittneslönerna. Han dömdes dock inte att ersätta målsägaren för dennes omkostnader i samband med händelsen²⁸.

I Domstolsprotokoll 45:1917 återfanns det andra fallet där kvinnor var inblandade.

Målsägarna var två kvinnor och arbetade som tjänsteflickor. Den åtalade var en man som arbetade som snickare. Målsägarna hade gått längst en gata med en manlig bekant. Då hade den åtalade och hans sällskap mött dem och frågat om han fick slå följe. Målsägarna hade då avvisat den åtalade som i sin tur hade förolämpat målsägarna men lämnat platsen. Målsägarna hade då gått mot centrum samtidigt som den åtalade hade vänt om och förföljt målsägarna. När han hunnit ikapp dem knuffade han omkull en av målsägarna och gav henne en örfil. Den andra målsägaren fick två örfilar. Efter detta kom en utomstående man och avstyrde händelsen. Den åtalade benämndes som onykter av vittnen till händelsen. Han dömdes till böter för misshandel på totalt 80 kronor samt ålades att betala vittneslöner²⁹.

Nästkommande protokoll, domstolsprotokoll 10:1918, föll kvinnan inte offer för misshandeln men likväl för ärekränkning. Den åtalade är en man och målsägarna är ett gift par där mannen blivit misshandlad och kvinnan utsatt för ärekränkning. Det framgår att den åtalade är straffad sedan tidigare bland annat för fylleri flera gånger. Han dömdes till böter för misshandel och ärekränkning på sammanlagt 55 kronor samt att ersätta makarna med 18 kronor och 50 öre för den uppkomna situationen³⁰.

År 1922 skedde nästa misshandel med ett kvinnligt offer som ledde till fällande dom. Det togs upp i domstolsprotokoll 294. Den åtalade (som var man) dömdes för misshandel i två fall, dels på en man och dels på en kvinna. Den åtalade var alkoholpåverkad men slapp dom för detta. Totalt fick han 125 kronor i böter samt betalning av vittneslöner. Händelseförloppet var

²⁷ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 66), LLA

²⁸ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 67), LLA

²⁹ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 68), LLA

³⁰ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 69), LLA

ganska långt, men i stora drag arbetade den manliga målsägaren tillfälligt med att stapla ved tillsammans med sin arbetsgivare. Då skall den åtalade ha kommit in i vedboden och befallt målsägaren att hämta öl. Målsägaren vägrade och den åtalade slog strax därefter till målsägaren. Då kom den kvinnliga målsägaren, som tillika var den manliga målsägarens mamma, till undsättning. Det ledde till att den åtalade knuffade omkull henne och måttade en spark mot henne. Händelsen avbröts genom att den manliga målsägarens arbetsgivare gick emellan³¹.

Sedan dröjde det till 1924 innan en kvinna återfanns som offer i brottmålsdomböckerna. Det var i domstolsprotokoll 161. Den åtalade var en man och målsägaren en kvinna som arbetade som stickerska. Den åtalade skall ha varit mycket berusad och jagat målsägaren i riktning mot en militärkasern. På vägen dit han den åtalade ikapp målsägaren och knuffade omkull henne så att hon slog i näsan. Den åtalade skulle sedan varit för full för att resa sig igen. Han hävdade också att han inte kom ihåg något av händelsen. Han dömdes till böter för fylleri och misshandel till en summa av 75 kronor. Han skulle också ersätta målsägaren med 57 kronor och betala eventuella vittneslöner³².

Ur mötesprotokollen från Halmstads nykterhetsnämnd från 1922 hittade jag ett fall om våld i nära relationer i hemmet. Det handlade om en man som drack sig full hemma och sedermera misshandlade sin hustru. Hustrun gjorde ingen anmälan till polisen utan bara till nykterhetsnämnden. Det resulterade i att nykterhetsnämnden minskade mannens inköpsranson hos systembolaget. Vidare fanns det angivet att försäljningsrestriktionerna för sprit i Halmstad lanserades den 14 juni 1917. Dessvärre saknas alla mötesprotokoll från 1917 till 1921 men det framgår i de senare protokollen vid flera tillfällen.

Den 14 mars 1924 sammankallades nykterhetsnämnden till ett extrainsatt möte med anledning av en anmälan de fått in som gällde en skraddarmästare. Han anmäldes för rusdrycksmissbruk. Enligt uppgift hade han blivit våldsam i hemmet, alltså återigen våld i nära relationer i hemmet, och misshandlat sin son. Han hade också hotat familjen med en revolver och slagit söner en hel del lösören. Man beslutade att den anmälda skulle tas in på en anstalt för vård av alkoholister. Han döms alltså inte för misshandeln av sin son i rådhusrätten

³¹ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 73), LLA

³² Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 75), LLA

utan får istället hjälp med sitt alkoholmissbruk. Sonen verkar inte heller ha anmält sin far för brottet³³.

I dokumentet ”Redogörelse för anmälda drickare från Halmstads stads nykterhetsnämnd” fanns några intressanta fall. Det första rörde sig om en man som arbetat som gjuteriarbetare men som sedermera blivit arbetslös. Han hade vid flera tillfällen blivit dömd för fylleri och hade en väldokumenterad alkoholproblematik. Han hade också blivit dömd för att ha misshandlat sin hustru till böter på 50 kronor år 1917. Detta skulle då ha skett då mannen var alkoholpåverkad³⁴.

4.2 Överklassen som offer

Det fanns inte många fall där överklassen var representerad men det första som dök upp var domstolsprotokoll 199:1915. Det innehöll bristfällig information, men målsägaren arbetade som direktör och var man. Den åtalade erkände brottet och dömdes för misshandel och fylleri till böter på totalt 50 kronor³⁵.

Ett fall från 1925 föll också under denna rubrik. Det är domstolsprotokoll 165. I protokollet står att båda inblandade var män. Målsägaren arbetade som åkeriägare och den åtalade som åkeriföreståndare (som anställd hos åkeriägaren). De båda hade kommit in i en biljardhall tillsammans. Den åtalade hade satt sig vid ett bord och målsägaren ställt sig vid sidan om. De hade samtalat till en början men detta hade urartat till ett bråk rörande en skuld som den åtalade hade till målsägaren. Han hotade då med att kasta ut målsägaren, som vägrade lämna platsen. Den åtalade reste sig då upp och gav målsägaren en ”dansk skalle” och två slag med knytnäven i ansiktet. Målsägaren yrkade på skadestånd på 500 kronor för händelsen. När domen föll dömdes den åtalade för misshandel till böter på 25 kronor och ålades att betala ett skadestånd på 25 kronor samt eventuella vittneslöner³⁶.

4.3 Allmänna gator som mötesplats för offer och gärningsperson

I det första fallet (domstolsprotokoll 1 år 1915) fanns fyra män inblandade. De tre åtalade kolarbetarna hade misshandlat målsägaren som arbetade som lokomotiveldare med sparkar och slag. Misshandeln ska ha skett längst en gata i Halmstad. Samtliga inblandade var män. Den ena av de åtalade skall ha slagit målsägaren med ett tillhygge i nacken så pass hårt att

³³ Halmstad stads nykterhetsnämnd. Sammanträdesprotokoll 1922 - 1933 (A1:1), Kommunarkivet i Halmstad

³⁴ Halmstad stads nykterhetsnämnd Förteckningar över utfärdade varningar 1917 – 1932 (D2:1), Kommunarkivet i Halmstad

³⁵ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 66), LLA

³⁶ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 76), LLA

målsägaren tvingats uppsöka läkarvård. Denna åtalade dömdes till fängelse för misshandel i en månad. De båda andra åtalade dömdes för misshandel till böter på 50 kronor vardera. De dömdes också till att betala skadestånd till målsägaren på 50 kronor samt att betala vittneslöner och ersättning för statsverkets omkostnader.

I nästkommande fall (domstolsprotokoll 48:1915) var båda inblandade män. Målsägaren arbetade som handlare och den åtalade var maskinarbetare. Målsägaren hade varit vid ett ölutskänkningsställe med några bekanta. När de lämnade ölutskänkningsstället sprang den åtalade ikapp målsägaren och utdelade ett slag så att målsägaren föll omkull. Den åtalade dömdes för misshandel till böter på 25 kronor samt skadestånd och inställelseersättning till målsägaren på totalt 20 kronor. Där utöver skulle den åtalade också betala vittneslöner.

Även domstolsprotokoll 243:1915 visade sig ha skett längst en allmän gata. Den åtalade arbetade som sjöman och målsägaren som elektriker och montör. Båda var män. Misshandeln skedde utomhus längst en gata. Den åtalade erkände brott men hävdade att han blivit arg på målsägaren på grund av ett uttalande som denne skall ha gjort. Den åtalade fick böta 25 kronor för misshandel.

I domstolsprotokoll 420:1915 arbetade målsägaren som ångbåtseldare och den åtalade som charkuterist. Båda var män. De möttes på en gata där målsägaren och en bekant gick. Målsägarens sällskap ska då ha tilltalat den åtalade i tron om att det var en bekant, vilket det inte var. Då skulle den åtalade vänt sig om och misshandlat målsägaren. Den åtalade dömdes för misshandel till böter på 50 kronor³⁷.

Nästa fall som utspelade sig på en öppen gata var domstolsprotokoll 363:1916. Målsägaren var man och arbetade som charkuterist. Den åtalade var också man och arbetade som militär. Gärningen skedde när parterna möttes längst en gata. Den åtalade var under händelsen berusad men detta kom att prövas i en militär domstol vid ett senare tillfälle. Den åtalade hade redanbett målsägaren om ursäkt vilket ledde till att målsägaren inte begärde något skadestånd. Däremot begärdes ersättning för läkarvård och andra omkostnader i samband med händelsen. Den åtalade hade slagit målsägaren två gånger i ansiktet. Han dömdes för misshandel till böter på 50 kronor samt att ersätta målsägaren för dennes kostnader i samband med händelsen med 20 kronor.

³⁷ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 66), LLA

I domstolsprotokoll 377:1916 var målsägaren och den åtalade var män. Målsägaren hade under en längre tid retat den åtalade med okvädesord. Detta eskalerade till en misshandel av målsägaren när den åtalade fick nog. De möttes på en väg och då hade målsägaren förolämpat den åtalade. Den åtalade hade då vänt om och cyklat ikapp målsägaren och slagit honom två gånger i ansiktet. Den åtalade fälldes för misshandel till böter på 50 kronor samt att betala skadestånd till målsägaren på 31 kronor³⁸.

Nästa misshandel som skedde på öppen gata fanns i domstolsprotokoll 271:1917. Båda inblandade var män. Deras yrke framgick dock inte. Målsägaren och hans sällskap var på väg till folkets hus gåendes längst en gata när den åtalade hade cyklat ikapp dem. Han hade då stannat och en kraftig ordväxling gällande några affärer parterna hade sinsemellan ägde rum. Denna hade urartat och den åtalade hade närmat sig målsägaren. Han hade då slagit den åtalade med en promenadkäpp över axeln. Den åtalade hade då givit målsägaren ett knytnävslag i ansiktet. Rätten ansåg att målsägaren handlat i självförsvar och dömde den åtalade till böter på 100 kronor för misshandel³⁹.

Domstolsprotokoll 103:1918 skulle också kunna nämnas i nästa kapitel. Båda inblandade var män. Målsägaren arbetade som gjuteriarbetare. Han hade arbetat när den åtalade hade kommit fram till honom och undrat när han var klar för att den åtalade behövde komma fram. Målsägaren klagade att detta skulle dröja och den åtalade bad honom då att akta på sig. Detta vägrade målsägaren att göra. Den åtalade hade då gett målsägaren några örfilar. Den åtalade dömdes för misshandel och fick böta 100 kronor⁴⁰.

Domstolsprotokoll 39:1919 är i och för sig tunt, men det framgår åtminstone några fakta. Målsägaren arbetade som handelsresande. Målsägaren var man. Den åtalade dömdes för misshandel på offentlig plats samt för fylleri till böter på sammanlagt 200 kronor. Han blev också erlagd att betala vittneslöner.

Målsägaren i domstolsprotokoll 94:1919 arbetade som lumpsamlare. Han förklarade att han blev förföljd av den åtalade. Denne hävdade i sin tur att han varit så berusad att han inte mindes något av händelsen. Den åtalade hade arbetat tillfälligt med att köra ut gödsel och var på väg hem med två grepar i händerna. Längst gatan mötte han målsägaren och dennes sällskap. Han var nära på att träffa sällskapet i ansiktet med greparna när de möttes.

³⁸ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 67), LLA

³⁹ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 68), LLA

⁴⁰ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 69), LLA

Målsägaren blev då arg och slängde ner greparna på marken. Den åtalade plockade då upp en av greparna och slog målsägaren. Denne avlägsnade sig då snabbt, men den åtalade följde efter. Han dömdes till böter för misshandel och skulle böta 100 kronor. Han skulle också ersätta målsägaren för sveda och värk med 50 kronor och betala vittneslöner⁴¹.

Vidare handlade även domstolsprotokoll 14:1920 om våld på öppen gata. Den åtalade var påverkad av starka drycker. Även målsägaren var alkoholpåverkad vid händelsen. Båda var män och de möttes på stan och både hade sällskap av kamrater. En konflikt hade blossat upp när de möttes på trottoaren och ingen ville väja för den andre. Målsäganden gick från platsen utan att något hände men den åtalade rusade snart efter. När den åtalade hunnit upp målsäganden hade denne fått ett slag riktat mot sig. Den åtalade hävdade att det var riktat mot axeln men det träffade i själva verket kinden. Målsägaren tillkallade då polis. Den åtalade ersatte målsägande med 10 kronor.

Även domstolsprotokoll 437 från 1920 utspelade sig längst en gata. Den åtalade mötte målsägarna när de promenerade längst en gata. Den åtalade skulle då gått till attack, men blev övermannad och nedbrottad. Samtliga inblandade var män och det framgick att den åtalade var alkoholpåverkad. Han blev dömd för fylleri och för misshandel till sammanlagt 110 kronor i böter⁴².

Det första fallet från 1921 (domstolsprotokoll 176) var ganska ovanligt i den mening att även målsägaren blev dömd. Målsägaren och den åtalade blir båda dömda för fylleri. Den åtalade blir också dömd för misshandel. Målsägaren fick 15 kronor i böter och den åtalade fick totalt 70 kronor i böter. Båda var män. Målsägaren arbetade som expressarbetare och den åtalade som sjöman. Brottet begicks på vid en allmän väg⁴³.

Vidare kom inte nästa misshandel på öppen gata som ledde till fällande dom att ske förrän 1922. I domstolsprotokoll 243 står det att båda inblandade var män, den åtalade värnpliktig och målsägaren vicekorpral. Den åtalade hade redan vid domstolsförhandlingarnas inledande bett målsägaren om ursäkt. Tack vare detta krävde målsägaren inget skadestånd. Den åtalade hade inte haft för åsikt att misshandla målsägaren utan bara reta denne. När målsägaren kom gående längst gatan hade den åtalade slängt upp armen framför målsägaren som då tagit tag i

⁴¹ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 70), LLA

⁴² Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 71), LLA

⁴³ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 72), LLA

den åtalades kläder. Då hade den åtalade slagit till målsägaren. Den åtalade dömdes till böter för misshandel på totalt 75 kronor⁴⁴.

I domstolsprotokoll 314:1924 framgick det inte vem den åtalade var mer än att det var en man. Målsägaren var man som arbetade som journalist. Målsägaren skall ha cyklat längst en väg mot centrum med sin kvinnliga bekant. De kom ikapp den åtalade som gick mycket vingligt på grund av ett högt alkoholintag. När de skulle passera vinglade mannen till och träffade kvinnan så att hon välte. Då hade målsägaren stigit av sin cykel och konfronterat den åtalade som utan förvarning slagit målsägaren på hakan. Denne hade då tillkallat polis. Den åtalade påstod sig inte minnas något om händelsen men dömdes trots detta för fylleri och misshandel till böter på totalt 60 kronor samt att betala eventuella vittneslöner⁴⁵.

Två stämningar från 1925 fångade också mitt intresse i källmaterialet. Dessa var för det första stämning 40 som var utfärdad mot en man som arbetade som sjöman. Det gäller fylleri och förargelseväckande beteende. Det som gör stämningen intressant är att det förargelseväckande beteendet innebar att sjömannen varit i slagsmål med en annan person vid torget så att en folksamling bildats runtomkring. För det andra rörde det sig om stämning 98. Stämningen var utfärdad mot en man som arbetade som jordbruksarbetare. Det gäller fylleri och förargelseväckande beteende. Det som gör stämningen intressant är att det förargelseväckande beteendet innebar att jordbruksarbetaren varit i slagsmål med andra personer (ordet handgemäng används)⁴⁶.

4.4 Misshandelsbrott på arbetsplatsen

I domstolsprotokoll 55 år 1915 arbetade målsägaren som ångbåtseldare och den åtalade som maskinist. Båda var män. De arbetade på ångbåten Sune. Målet gällde två separata fall. Den åtalade blev friad från det första då brott ej kunde styrkas. I det andra fallet blev den åtalade dömd. Han skall ha slagit målsägaren över örat när de befann sig i maskinrummet på båten när den låg i hamnen i Halmstad. Domen blev böter på 10 kronor samt att den åtalade ålades att ersätta rättegångsinställelser för de inblandade på totalt 78 kronor⁴⁷.

År 1916 återfanns ett fall (domstolsprotokoll 115:1916) där både målsägaren och den åtalade var män. Båda arbetade också som sjömän på samma båt där målsägande dock tjänstgjorde som kock. Den åtalade hade varit i land på kvällen och sedan återkommit till båten för att

⁴⁴ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 73), LLA

⁴⁵ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 75), LLA

⁴⁶ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 76), LLA

⁴⁷ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 66), LLA

sova i sin hytt. Då hade han blivit väckt av att målsägaren och en annan man pratat i mun på varandra. Den åtalade hade då blivit arg och gått upp och sagt till målsägaren att vara tyst. De hade då börjat argumentera med varandra vilket ledde till att den åtalade slog målsägaren två gånger i ansiktet. Den åtalade dömdes till böter på 75 kronor för misshandel. Han skulle också ersätta målsägaren med 20 kronor. Till sist skulle han också betala vittneslönerna⁴⁸.

Domstolsprotokoll 216:1921 utspelar sig i tredje klassens väntsal på tågstationen. Där uppförde sig den åtalade som arbetade som handelsresande illa. Den åtalade hade varit bullersam och otrevlig mot stationsbefälet. Han hade också uppehållit sig i väntsalen utan biljett. När målsägaren, och tillika tjänsteförrättande stationsinspektör, skulle avvisa den åtalade från platsen sparkade den åtalade målsägaren på benet. Den åtalade döms till böter för förargelseväckande beteende och misshandel till en total summa på 200 kronor⁴⁹.

År 1925 kom ett annorlunda fall upp. En man hade blivit misshandlad inne på arbetsförmedlingens kontor. I domstolsprotokoll 53 stod det att båda inblandade var män och den åtalade arbetade som grovarbetare medans målsägaren var arbetslös. Den åtalade hade kommit in berusad på arbetsförmedlingen där målsägaren hade befunnit sig. Den åtalade hade då tilltalat målsägaren som inte svarat eftersom han satt och läste en tidning. Då hade den åtalade tagit tidningen från målsägaren och rivit sönder den. Arbetsförmedlingens föreståndare hade då kommit in i väntrummet och lugnat ner stämningen. När den åtalade skulle lämna platsen hade han sparkat målsägaren på hakan. Han dömdes för misshandel till böter på 150 kronor.

Domstolsprotokoll 405 sticker ut något från de övriga. De åtalade var män och arbetade som bönder. Målsägaren var även han man och arbetade som järnsvarvare. Vid tiden för brottet tjänstgjorde emellertid målsägaren som militär och var vice korpral. Han hade hindrat de åtalade från att ta sig in på kasernområdet då en häftig ordväxling utbrutit. En av de åtalade skall då ha slagit målsägaren i ansiktet för att sedan försöka springa från platsen. De åtalade blev dock gripna av en patrull militärer. Det framgick ur protokollet att de åtalade var bröder som i vanliga fall var mycket skötsamma av sig. Detta verkade rätten tagit hänsyn till då domen dömdes under synnerligen mildrande omständigheter. Den ena av de åtalade dömdes till förargelseväckande beteende till böter på 25 kronor. Den andre dömdes för misshandel av tjänsteman i tjänst till böter på 150 kronor. De åtalade förpliktigades också att betala

⁴⁸ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 67), LLA

⁴⁹ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 72), LLA

vittneslönerna. I protokollet framgår dock att domstolen inte var enig. En tredjedel av domstolsledarmötena yrkade på fängelsestraff i två månader för misshandelsbrottet och böter på 50 kronor för det förargelseväckande beteendet⁵⁰.

4.5 Serveringar som arena för misshandelsbrott

I det första fall jag fann där brottet skedde vid en servering arbetade målsägaren som dräng och den åtalade som soldat (domstolsprotokoll 98 år 1915). Båda var män. De satt på en servering och drack öl vid olika bord med sina sällskap. Målsägaren hade hatten på inomhus, vilket den åtalade störde sig på och anmärkte på detta inför målsägaren. Den åtalade svarade att ”ni blir så viktiga när ni får på er knektatröjan” vilket gjorde den åtalade arg. Han slog då målsägaren i ansiktet. Den åtalade dömdes för misshandel till böter på 40 kronor. Han dömdes också till att betala vittneslönerna.

I domstolsprotokoll 416:1915 var arenan för brottet en dansbana. Den åtalade var gjuteriarbetare och målsägaren arbetade som vakt vid en dansbana. Både den åtalade och målsägaren var män. När målsägaren skulle avlägsna den åtalade, som var alkoholpåverkad, vägrade denne att gå. När målsägaren och en kollega utförde den åtalade måttade denne flera sparkar mot målsägaren. När svaranden var utanför danslokalen måttade han också ett slag mot munnen på målsägaren. Den åtalade dömdes för fylleri och misshandel till böter på totalt 25 kronor⁵¹.

I Domstolsprotokoll 84:1916 var både den åtalade och målsägaren var män. Båda var också alkoholpåverkade. De skall ha mötts på en bar där målsägaren skall ha spelat biljard. Den åtalade hade då gått fram till målsägaren och en häftig ordväxling utbröt. Detta ledde till att den åtalade slog målsägaren med knuten näve på hakan. Den åtalade dömdes till 50 kronor i böter för misshandel. Han skulle också betala vittneslönerna⁵².

Även 1920 fanns ett fall som utspelade sig på en servering. I domstolsprotokoll 454 stod det att läsa att den åtalade och målsägaren hade gjort varandra sällskap vid en middag på en restaurang där mat och alkohol intagits. Målsägaren skulle då ha lämnat restaurangen utan att betala, varpå de åtalade rusat efter. När den åtalade hunnit ikapp målsägaren uppstod en diskussion som slutade med att målsägaren fick ett knytnävslag i ansiktet. Målsägaren dömdes

⁵⁰ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 76), LLA

⁵¹ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 66), LLA

⁵² Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 67), LLA

för fylleri (!) och den åtalade för misshandel. Båda till böter på tio respektive 50 kronor. Den senare blev också ålagd att betala vittneslöner⁵³.

1922 skedde nästkommande misshandel vid en servering. Domstolsprotokoll 298 beskriver att händelsen utspelade sig på en restaurang där den åtalade flera gånger visade sig aggressiv mot målsägaren. En vakt gick emellan alla gånger förutom en, vilket resulterade i handgemäng. Den åtalade dömdes för fylleri och förargelseväckande beteende samt för misshandel till böter på totalt 110 kronor plus att betala eventuella vittneslöner⁵⁴.

4.6 Våld i hemmet

Domstolsprotokoll 121:1915 visar ett exempel på detta. Målsägaren arbetade som stadskassör och den åtalade som målare. Bada var män. Den åtalade var anklagad för misshandel, fylleri och hemfridsbrott. Då man inte kunde klargöra att det åtalade skulle gömt sig i gällande fastighet kunde inte hemfridsbrottet styrkas. Däremot erkände den åtalade misshandeln och det faktum att han varit full. Han dömdes för misshandel och fylleri till böter på totalt 55 kronor. Han skulle också betala vittneslöner⁵⁵.

I domstolsprotokoll 355:1917 var målsägaren man och arbetade som barberare. Den åtalade var också man och titulerades arbetskarl. Den åtalade mötte målsägaren på innergården till hyreshuset där målsägaren hyrde sin bostad. Den åtalade hamnade i en häftig ordväxling med målsägaren som urartade. Han slog då målsägaren med någon slags tillhygge så att denne föll omkull. Den åtalade hade då gått närmare målsägaren för att fortsätta misshandeln.

Målsägaren hade då försvarat sig med en sopskyffel. Den åtalade hade då avlägsnat sig. Han dömdes till böter på 75 kronor för misshandel samt erlades att ersätta målsägaren med 55 kronor för händelsen. Han skulle också betala vittneslöner⁵⁶.

1921 fanns ett fall som kan ses som våld i hemmet. I domstolsprotokoll 322 stod att både målsägaren och den åtalade arbetade som brunnsborrhare och var män. Den åtalade uppsökte målsägaren i sin verkstad och vägrade lämna verkstaden trots att han blev ombedd. Den åtalade misshandlade sedan målsägaren. Den åtalade var alkoholpåverkad och dömdes för fylleri, hemfridsbrott och misshandel till böter på totalt 260 kronor samt betalning av eventuella vittneslöner⁵⁷.

⁵³ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 71), LLA

⁵⁴ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 73), LLA

⁵⁵ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 66), LLA

⁵⁶ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 68), LLA

⁵⁷ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 72), LLA

Domstolsprotokoll 44:1923 kunde också tagits upp i kapitel 4.3, men jag valde att presentera det här. Målsägaren var vice brandkorpral och den åtalade arbetade som telefonreparatör. När den åtalade varit i sällskap med några vänner hade denne blivit påtagligt påverkad av alkohol. På väg hem hade den åtalade stött på målsägaren utanför den åtalades bostad. Målsägaren hade då följt med in på gården där den åtalade hade snubblat till. Han hade då trott att det var målsägaren som knuffat honom och blivit aggressiv för att sedan jaga ut målsägaren på gatan. Väl där hade den åtalade slagit målsägaren med en butelj i huvudet. Den åtalade blev dömd till sammanlagt 200 kronor i skadestånd och 75 kronor i böter⁵⁸.

4.7 Skulder som grund

Det första fallet där ekonomiska affärer var tydligt avgörande för brottet var domstolsprotokoll 147:1918. Målsägaren var man och arbetade som cykelreparatör. Den åtalade var också man men arbetade som slaktare. De båda parterna hade varit i en häftig ordväxling kring en skuld som den åtalade hade till målsägaren i målsägarens affär. Det hade urartat och den åtalade hade slagit målsägaren. Den åtalade dömdes för misshandel till böter på 50 kronor och ålades att ersätta målsägaren med 33 kronor för händelsen samt att betala eventuella vittneslöner⁵⁹.

Även år 1924 fanns ett fall där skulderna låg till grund. Detta var domstolsprotokoll 388. Målsägaren var man och arbetade som skraddarmästare och var 54 år gammal. Den åtalade var verksam inom militären, men inget närmare nämndes förutom att han var man. Den åtalade skulle varit skyldig målsägaren pengar. När dessa skulle krävas in hade en konflikt uppstått. Den åtalade hävdade att målsägande hade givit honom en ”dansk skalle” och i samband med detta skulle den åtalade slagit målsäganden. Målsägande yttrade också på skadestånd på 200 kronor vilket den åtalade bestred. När domen kom dömdes den åtalade till böter för misshandel på 150 kronor. Han slapp dock att betala skadestånd. Målsäganden dömdes inte heller för den ”danska skallen”⁶⁰.

4.8 Fall med bristfällig information

Tyvärr fanns det flera fall där protokollen var mycket bristfälliga. Det första var domstolsprotokoll 133:1915. Målsägaren var magasinarbetare och man. Den åtalade och

⁵⁸ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 74), LLA

⁵⁹ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 69), LLA

⁶⁰ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 75), LLA

målsägaren skulle enligt protokollet träffat förlikning. Den åtalade dömdes dock till böter för misshandel på 25 kronor.

Därefter dök domstolsprotokoll 431:1915, 432:1915 och 472:1915 upp. Målsägaren i det förra arbetade som järnarbetare och var man. Utöver det är domstolsprotokollet bristfälligt, men den åtalade döms för misshandel till böter på 25 kronor. I det mellersta arbetade de båda målsägarna som stationskarlar och var män. Den åtalade var alkoholpåverkad och kom efter egen utsago inte ihåg varför misshandeln skedde. Den åtalade dömdes för fylleri och misshandel till böter på totalt 60 kronor. Det senare gick inte att tyda då handstilen är i det närmaste oläslig gå det knappast att få fram någon information om fallet. Den Åtalade döms dock till böter på 50 kronor för misshandel⁶¹.

Domstolsprotokoll 16:1917 var också bristfälligt. Båda inblandade var män. Av händelseförloppet framgår inte mycket mer än att målsägaren var någon form av tjänsteman, dock ej i tjänst och att den åtalade varit så berusad vid tillfället att han inte mindes vad som hänt. Den åtalade blev dömd till böter för fylleri och misshandel till en summa på totalt 35 kronor.

När det kom till Domstolsprotokoll 218:1917 var målsägaren man. Den åtalade var också man och arbetade som slaktare. Det framgick inte mycket av händelseförloppet, men den åtalade hade slagit målsägaren i ansiktet. Han blev dömd för misshandel och fick böta 25 kronor. Han fick också ersätta målsägaren med 10 kronor för sveda och värk samt betala vittneslönerna.

Även i domstolsprotokoll 285:1917 och domstolsprotokoll 356:1917 var informationen knapp. I det förra var målsägaren man och arbetade som fabriksarbetare. Den åtalade erkände brottet och dömdes för misshandel till böter på 100 kronor. I det senare var målsägaren man och arbetade som slaktare. Även den åtalade var man. Han erkände brottet och dömdes till böter på 25 kronor för misshandel⁶².

Ytterligare tre fall från 1918 var bristfälligt beskrivna. Domstolsprotokoll 41:1918 visade att de inblandade var män. Den åtalade var fabriksarbetare och målsägaren fabriksägare. Brottet skall ha skett på fabriken. Den åtalade dömdes för misshandel och ärekränkning till böter på totalt 110 kronor samt att han ålades att ersätta målsägaren med 42 kronor. Domstolsprotokoll 94:1918 visade också att både inblandade var män. Den åtalade arbetade som murare. Fallet

⁶¹ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 66), LLA

⁶² Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 68), LLA

rör våld mot tjänsteman i tjänst. Domen mot den åtalade blir två månaders fängelse för våld mot tjänsteman och 100 kronor i böter för misshandel. Även domstolsprotokoll 340:1918 var tunt. Det framgick inte mycket av protokollet. De inblandade var män och den åtalade dömdes för misshandel till böter på 75 kronor⁶³.

Domstolsprotokollet (176:1919) är bristfälligt, men det framgick att de inblandade var män. Den åtalade dömdes för misshandel till böter på 50 kronor. Han skulle också ersätta målsägaren för sveda och värk med 50 kronor samt betala dennes rättegångskostnader på 62 kronor och 50 öre. Likaså var domstolsprotokoll 453:1919 tunt. Målsägaren arbetade som telefonarbetare. De inblandade var män. Utöver det framgår inget utöver domen i protokollet. Den åtalade dömdes för fylleri och misshandel till en summa av totalt 35 kronor⁶⁴.

Från 1920 fann jag en rad protokoll som var ganska tunna. Domstolsprotokoll 164:1920 beskrev en konflikt mellan en taktjärare och en skomakare, båda män, som resulterade i en fällande misshandelsdom (där skomakaren fälldes). Den åtalade dömdes till böter och till att ersätta målsägaren för sveda och värk samt för den sammens omkostnader i samband med gärningen. Domstolsprotokoll 411:1920 kan sammanfattas som följer. Målsägaren var sergent. Både målsägaren och den åtalade var män. Misshandeln skedde under alkoholpåverkan och den åtalade blev också fälld för fylleri. Han dömdes till att ersätta målsägaren för sveda och värk samt till böter för fylleri och misshandel. Vidare fann jag i domstolsprotokoll 512:1920 att det var två åtalade som båda fälldes för misshandel. De ålades att betala böter, rättegångskostnader samt vittneslöner. Samtliga inblandade var män. Verken de åtalade eller målsägarna verkade vara påverkade av alkohol⁶⁵.

Domstolsprotokoll 198:1923 innehöll bristfällig information, men det framgår att en man misshandlat en annan man på offentlig plats och varit påverkad av alkohol vid händelsen. Den åtalade hade redan innan domstolsförhandlingen ersatt målsägaren ekonomiskt för misshandeln och påstod sig inte minnas särskilt mycket av själva händelsen. Den åtalade blev dock dömd för fylleri och misshandel till böter på totalt 60 kronor utöver den ekonomiska kompensation som målsägaren redan fått⁶⁶.

Två fall beskrevs mycket kortfattat 1924. Det var domstolsprotokoll 18 där det framgick att de båda målsägarna arbetade som sjöman och den åtalade som handelsbiträde. Båda var män.

⁶³ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 69), LLA

⁶⁴ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 70), LLA

⁶⁵ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 71), LLA

⁶⁶ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 74), LLA

Den åtalade dömdes för fylleri och misshandel till totalt 85 kronor i böter. Samt domstolsprotokoll 79 där det stod att målsägaren arbetade som hovslagare och den åtalade som järnarbetare. Båda var män. Den åtalade erkände brottet och dömdes till 75 kronor i böter för misshandel⁶⁷.

Domstolsprotokoll 84:1925 var bristfälligt och det framgår endast att den åtalade erkände sina brott och dömdes för fylleri och misshandel till böter på totalt 50 kronor. Ur stämningen kan man dock urskilja några detaljer. Den åtalade skall med knuten näve slagit målsägaren i ansiktet. Den åtalade skall också vid tillfället varit full. Den åtalade arbetade som grovarbetare och målsägaren var volontär på Hallands regemente. Liksom förra protokollet var även domstolsprotokoll 138 bristfälligt. Det framgick emellertid att den åtalade var man och arbetade som grovarbetare och målsägaren, även denna var man, tituleras arbetskarl i protokollet. Den åtalade erkände brottet och dömdes till böter på 25 kronor för misshandel⁶⁸.

Redogörelserna för anmälda drickare från Halmstads stads nykterhetsnämnd tog också upp ett fall gällande en sjöman. Han var ogift och hade, även han, en väldokumenterad alkoholproblematik. Han hade också blivit dömd för fylleri vid ett stort antal tillfällen. Detta hade senare eskalerat och han hade misshandlat en polis vilket han också blev dömd för. Straffet blev två månaders fängelse. Brottet skedde i onyktert tillstånd⁶⁹.

4.9 Sammanställning av källmaterialet

År	Antal dömda för fylleri
1915	362
1916	358
1917	196
1918	129
1919	194
1920	424
1921	222
1922	225
1923	182
1924	194
1925	164

Mellan åren 1915 och 1925 fanns det totalt 2650 fällande domar för fylleri enligt tabellen till vänster.

Under samma period fanns det 60 mål som ledde till fällande dom för misshandel. Av misshandelsdomarna var knappt hälften (29 stycken) fall där gärningspersonen var alkoholpåverkad. I samtliga fall var dock gärningspersonen en man och endast i fyra av de 60 domarna var offren kvinnor.

Tabell 4.1

Antalet dömda för fylleri per år⁷⁰.

⁶⁷ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 75), LLA

⁶⁸ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 76), LLA

⁶⁹ Halmstad stads nykterhetsnämnd Förteckningar över utfärdade varningar 1917 – 1932 (D2:1), Kommunarkivet i Halmstad

⁷⁰ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 66-76), LLA

Diagram 4:1

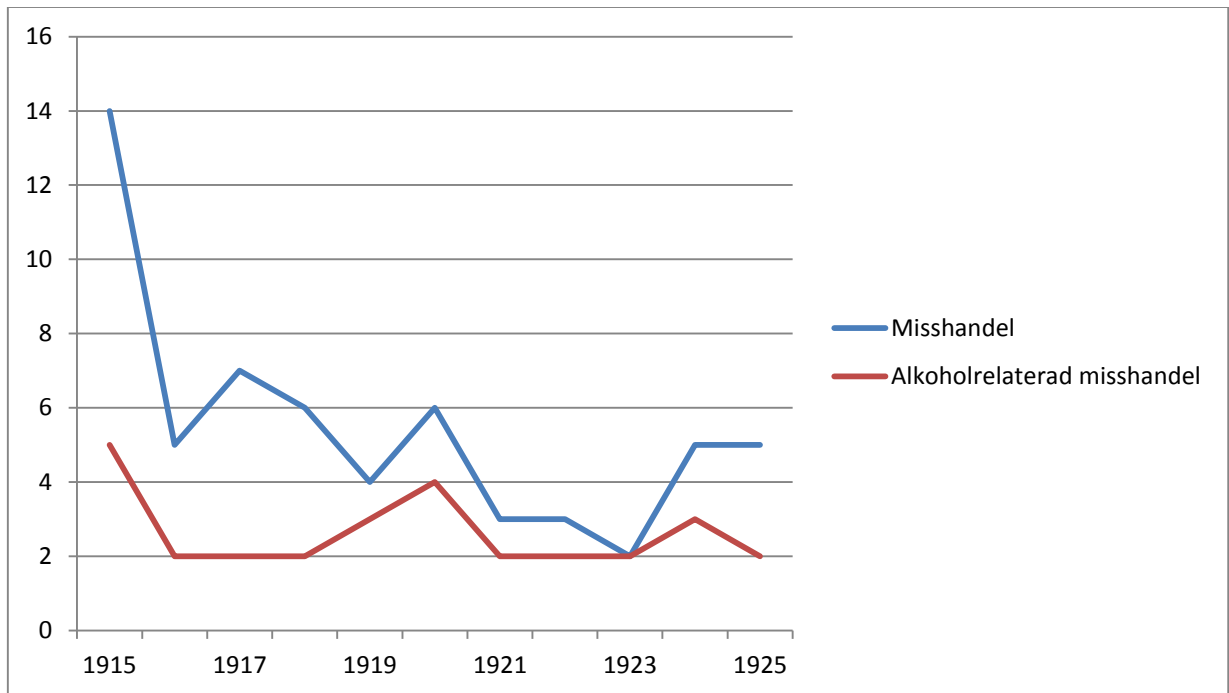

Diagram 4:1. Antalet fällande domar för misshandel och antalet fällande domar för misshandel där alkohol varit inblandat.

Att döma av diagram 4:1 ser man att antalet fall av misshandel efterföljs av antalet fall av alkoholrelaterad misshandel. Ett år sticker dock ut speciellt i fråga om antalet fällande domar för fylleri. Som man kan se i diagram 4:2 handlar detta om år 1920. Här finns en markant topp just för fylleri. Den efterföljs också i en ökning av misshandelsbrotten och de alkoholrelaterade misshandelsbrotten för samma år i diagram 4:1. Här är ökningen emellertid inte lika påtaglig som den i diagrammet för fylleri.

Diagram 4:2

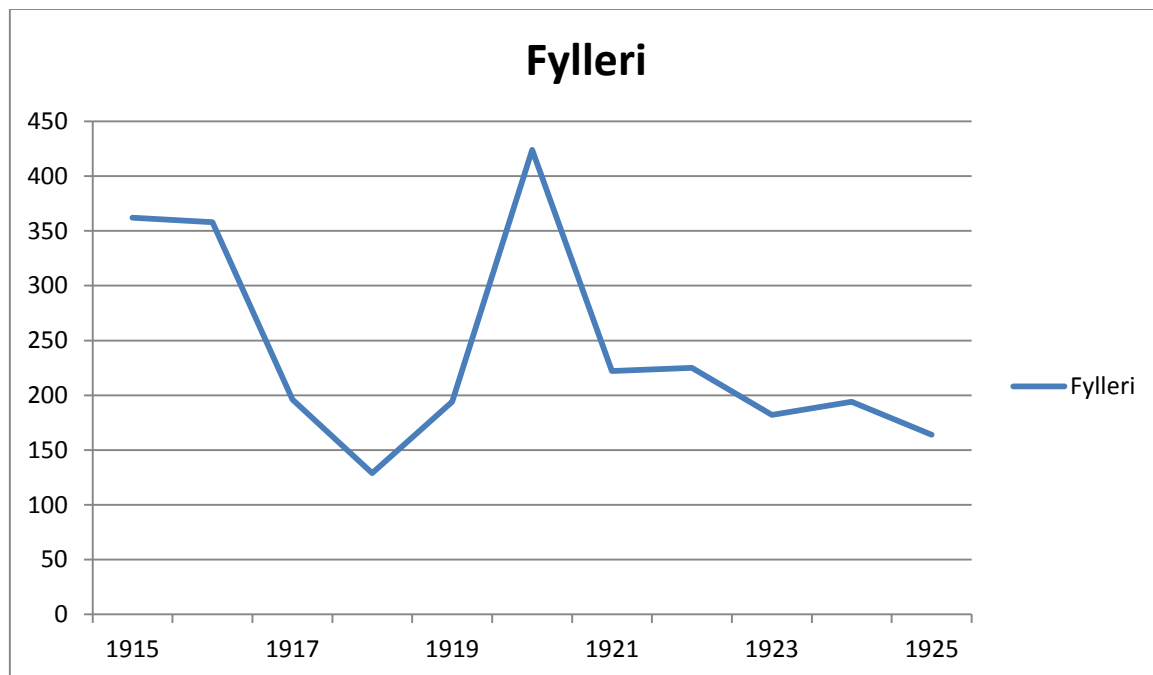

Diagram 4:2. Antalet fällande domar för fylleri.

Yrken som var återkommande både bland offer och gärningspersoner var framförallt yrken inom transportsektorn, och då främst sjömän, men också soldater, hantverkare och grov- eller verkstadsarbetare samt handelsmän de vanligaste. Bland yrkesgrupperna för gärningspersonerna återfanns inga yrken som är typiska för de högre samhällsklasserna. Däremot fanns det några fall där offren hade yrken med ledande befattning. Även olika typer av tjänstemän återfanns enbart bland offren.

Diagram 4:3

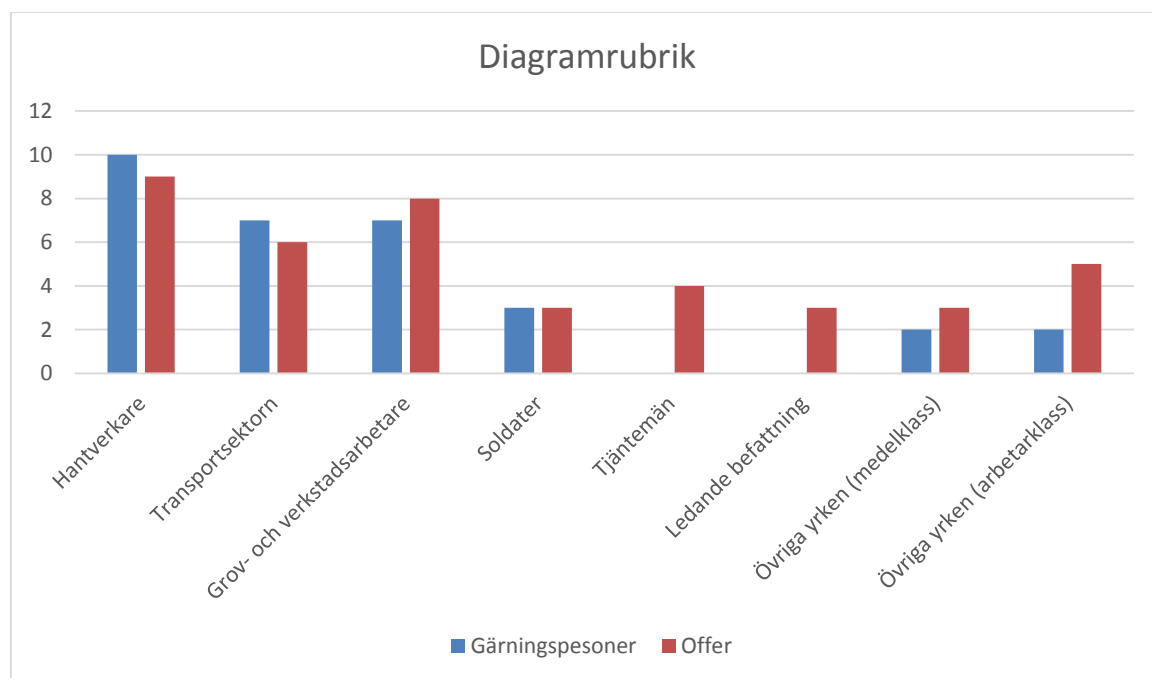

Diagram 4:3. Gärningspersonernas och offrens yrken indelat i kategorier.

Som diagram 4:3 visar återfinns inte bara störst andel av gärningspersonerna utan också en stor andel av offren i arbetarklassen. De tre vanligaste yrkeskategorierna är hantverkare, arbetare inom transportsektorn samt grov- och verkstadsarbetare⁷¹. Värt att notera är att det inte fanns några gärningspersoner som arbetade som tjänstemän eller hade ledande befattning. De yrken som klassas som arbetarklassyrken allra tydligast har också blivit representerade flest gånger. Det rör sig då om hantverkare, grov- och verkstadsarbetare samt arbetare inom transportsektorn.

Överrepresentationen för dessa yrkesgrupper stannar inte bland gärningspersonerna utan är också tydlig bland offren.

Geografiskt begicks överlägset flest misshandlar vid gator och vägar. Av alla de 60 domarna nämndes platsen för misshandeln i 40 fall. 23 av dessa skedde vid gator och vägar. Vidare skedde åtta stycken fall på offrets arbetsplats, fyra vid olika typer av serveringar och fyra i eller i nära anslutning till hemmen. Ett fall skedde på arbetsförmedlingens kontor.

⁷¹ Halmstads Rådhusrätt magistrat. Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 66-67)

5. Alkoholens påverkan och arbetarklassens överrepresentation

Det resultat som kommit fram i undersökningen är tydligt. Även i Halmstad mellan åren 1915 till 1925 var alkoholen inblandad i ett stort antal av de fall som resulterade i att gärningspersonen lagfördes för misshandel. Vidare verkade det som att män var klart överrepresenterade bland gärningspersonerna. Av alla de fall jag undersökte fanns inte ett enda där gärningspersonen var kvinna. Vidare var det mycket sällsynt med kvinnor bland offren också. Männerna var alltså överrepresenterade även som offer.

När jag sammanställde materialet i undersökningen blev kopplingen mellan alkohol och misshandelsbrotten som väntat tydlig. Det faktum att kurvorna följs åt relativt lika visar att ett samband kan finnas även i Halmstad under undersökningsperioden. Möjligen kan man diskutera signifikansen då antalet misshandelsfall är relativt litet, men resultatet stämmer väl in på det samband som funnits på ett nationellt plan. Därför borde inte det ringa antalet misshandelsfall vara något problem.

Sambandet kan alltså ses som klarlagt. 1915 och 1916 var antalet fällande domar för fylleri och misshandel förhållandevis höga. Året efter infördes motbok och dess restriktioner på inköpet av sprit. Då sjunker också antalet dömda för fylleri liksom för misshandel. Däremot skjuter antalet dömda för fylleri i höjden 1920. Fler människor döms för fylleri 1920 än under åren innan motbokens införande. Detta kan vara värt att notera för vidare forskning. Ur ett lokalhistoriskt perspektiv kan det vara intressant att kartlägga varför det blev en så markant ökning just 1920.

Gemensamt för hela undersökningsperioden var att män var klart överrepresenterade. Det var också nästan uteslutande män från arbetarklassen. Med utgångspunkt från det jag tidigare nämnde om klasser visar detta att misshandel verkar vara en handling som främst återfinns hos arbetarklassens män. Enligt min undersökning var det absolut vanligaste fallet att en man ur arbetarklassen misshandlade en annan man. Det fanns inga fall där den dömda gärningspersonen härstammade från högre klasserna. Människor från dessa klasser återfinns istället bland offren, även om det fortfarande verkar vara betydligt mindre risk att falla offer för en misshandel om man tillhör just de högre samhällsklasserna.

Eftersom gärningspersonerna i samtliga fall och offren i en övervägande majoritet av fallen hade sin klasstillhörighet i arbetarklassen bör just klasstillhörigheten ha en avgörande roll inte bara för vem som utför brottet utan också för vem som blir offer. I nästan hälften av fallen var också förövaren berusad. Antalet fall minskar också när brattssystemet införs. Man kan alltså

se ett mönster mellan spritförsäljningen (som var de vanligaste alkoholhaltiga drycken för arbetarklassen) och det totala antalet misshandelsfall. Misshandlarna verkar vara starkt bundna till arbetarklassen. Det är alltså ett beteende som kan tillskrivas arbetarklassen. Sålunda faller det sig naturligt att en så klar majoritet av aktörerna i domarna härstammar från just arbetarklassen.

Om man tittar på fallen utifrån rutinaktiviteter och tillfällesstrukturer framträder de tre avgörande förutsättningarna i så gott som samtliga fall. Det finns emellertid ett undantag, och jag får strax anledning att återkomma till det. Först ska jag emellertid kommentera de fall där alla tre förutsättningar fanns. Att det fanns en motiverad förövare är naturligtvis självklart. Det fanns naturligtvis olika anledningar till motivationen hos förövarna. I många fall var troligen alkoholens påverkan en drivande faktor som gjorde förövaren, eller gärningspersonen, motiverad till att genomföra misshandeln. Detta var emellertid inte alla fall. I övriga (drygt hälften) fanns andra motivationsfaktorer att identifiera. I domstolsprotokoll 243 från 1916 blir tillexempel förövaren arg över ett uttalande som målsägaren gjort. Detta hade alltså retat upp gärningspersonen så till den milda grad att han genomfört en misshandel. Ett liknande scenario finner man också i domstolsprotokoll 377 från 1916. Där hade gärningspersonen under en längre tid blivit retad av målsägaren. I dessa exempel har alltså offret haft en avgörande roll för att misshandeln skulle ske.

I ett antal andra fall har förövaren blivit motiverad på grund av ekonomiska skulder som offret haft till förövaren. Ett exempel är fall 165 från 1925. Där hade offret en skuld till gärningspersonen när och krävde tillbaks denna. Därför hade gärningspersonen tappat fattningen och misshandlat offret. Näst efter alkoholens påverkan verkar ekonomiska skulder och affärer vara den största motiveringsfaktorn hos förövaren. Indirekt har alltså offret även här en del i själva misshandeln⁷².

Lämpliga objekt finns naturligtvis i samtliga fall. I misshandelsfall blir offret det lämpliga objektet samtidigt som individen har offerrollen. Det är naturligtvis inte självklart att offret också är objektet vid all typ av brottslighet. Vid stöld är till exempel objektet ett föremål och offret ägaren av föremålet. Detta gör våldsbrottsligheten speciell. Hade offret befunnit sig på en annan geografisk plats hade troligen inte misshandeln ägt rum.

⁷² Notera att jag inte menar att offret förtjänar att bli misshandlad, utan att offret och gärningspersonen hade en relation till varandra som skapade en förutsättning för misshandeln att äga rum.

Offret har alltså en ofrivillig roll i att skapa förutsättningar för brotten. Baserat på marxistisk kriminologi och socialklassernas rörelsemönster som framkommit i domstolsprotokollen blir det ingen slump att en betydande del av offren också återfanns i arbetarklassen. Det verkade som att de flesta, dock inte alla, misshandlar skedde på eller i anslutning till gator och vägar. Det är alltså här den geografiska arenan för misshandeln återfinns, och det är också här som arbetarklassens män verkar röra sig till fots eller på cykel i större utsträckning är medelklassens och överklassens män.

Avsaknaden av kapabla väktare var dock mer diffus. I vissa fall verkade polis blivit tillkallad i nära samband med händelsen. Det borde innebära att polisen fanns i nära anslutning till händelsen. Man kan alltså anta att polisen rörde sig i staden på liknande sätt som de gör idag. Detta innebär naturligtvis inte att de kan finnas överallt.

Alkoholen borde också göra så att förövaren blir beredd att ta större risker. I nästan alla fall verkade det dock som att det inte fanns några kapabla väktare i en direkt anslutning till händelsen. Det är dock här undantaget som jag nämnde tidigare blir intressant. Det handlar om domstolsprotokoll 425 från 1925. I detta fall blir en soldat som hindrar två män från att ta sig in på ett kasernområde misshandlad vid ingången till förläggningen. Om man vidgar begreppet kapabla väktare från att bara innefatta polis till att också innefatta militärer fanns naturligtvis den kapabla väktaren i en alldeles direkt anslutning, och han blev dessutom offer för själva misshandeln. Detta gjorde att fallet stack ut från de andra. Männerna som utförde handlingen blev inte avskräckta av det faktum att offret också var en väktare.

Gärningspersonerna borde varit motiverade utöver vad som kan anses som vanlig. Det hade alltså varit intressant att närmare sätta sig in i fallet, men detta låter sig inte göras med hjälp av domstolsprotokollen. Något måste ha lockat männen att ta sig in på kasernområdet så till den milda grad att de valde att använda våld. Det slutade naturligtvis också med att de blev gripna av ett antal militärer.

För att ytterligare försöka förklara den starka kopplingen mellan just arbetarklassen, alkoholpåverkan och misshandelsbrotten kan man tolka det med hjälp av teorin om sociala band. När en brist på dessa infinner sig ökar risken för att brott skall begås. En koppling mellan arbetarklassen och en lägra grad av sociala band låter sig visas. Sålunda skulle det också kunna hjälpa till att förklara varför det endast rörde sig om människor från arbetarklassen som var gärningspersoner. Vidare kan absaknaden av de sociala banden förklara varför en förhållandevis stor del av de dömda arbetade inom transportsektorn som

till exempel sjömän. Sannolikheten är stor att sjömännen inte hade några sociala band knutna i Halmstad. I alla fall där sjömän var inblandade verkade också båten mer eller mindre tillfälligt ha legat i hamn i Halmstad. Dock ska inte betydelsen av denna slutsats överdrivas då utslaget av materialet i och för sig var entydigt men relativt litet till sitt antal.

I några fall kom, som jag nämnde tidigare, offren från högre samhällsklasser. Detta var undantagsfall i sammanhanget men kan ändå vara intressant. De som blev utsatta för misshandel från dessa samhällsklasser var i nästan samtliga fall inblandade i någon form av ekonomisk konflikt. Som exempel kan nämnas domstolsprotokoll 165 från 1925. En åkeriägare blir misshandlad av en anställd eftersom han försökte driva in en skuld som den anställde var skyldig honom. Det mönster som framträder i materialet är att människor från de högre samhällsklasserna inte faller offer för misshandelsbrotten under riktigt samma förutsättningar som människorna från arbetarklassen. Det jag vill lyfte här är inte bara anledningen till brottet, utan också den geografiska platsen där misshandeln utförs. I de fall där den geografiska platsen nämndes var det arbetsplatsen eller serveringar som var arena för misshandeln. Det finns också starka skäl att anta att offret kände gärningspersonen, då de oftast hade affärer ihop. Jag skriver oftast då det fanns ett fall där denna information inte gick att klargöra.

Jämför man de högre samhällsklassernas offers geografiska befinnande vid gärningen med arbetarklassens blir det tydligt att fler offer från arbetarklassen blev misshandlade utomhus längst en gata än det totala antalet offer från de högre samhällsklasserna. Det visade sig också att det var vanligt att arbetarklassens offer inte kände gärningspersonen. Dock förekom det flera fall där offer och gärningsperson kan antas haft en relation även i arbetarklassen, men i de högre samhällsklasserna verkade detta vara en regel snarare än undantag.

Applicerar man genusteori på materialet framkommer en nästan skrämmande överrepresentation bland männen. Som gärningspersoner återfanns enbart män. Vid samtliga misshandelsfall som lagfördes mellan 1915 och 1925 i Halmstad var alltså gärningspersonen manlig. Endast fem offer var kvinnor. Då ska man inte förglömma att det i flera fall förekommer än en målsägare. Det visade sig alltså vara en klar majoritet bland offren som var män.

Att gärningspersonerna var män låter sig emellertid förklaras ganska enkelt med hjälp av genusteorin. Våld ses som manligt av samhället, vilket uppmuntrar män till att begå våldsamma handlingar för att befästa sin manlighet. Det är inte givet att män använder sig av

våld för att befästa sin manlighet, men det ligger naturligtvis närmare till hands än för kvinnor. Enligt såväl min egen som von Hofers undersökning verkar detta också vara fallet.

Det blir dock svårare att förklara det faktum att en så övervägande del av offren var män. Min första tanke var att det kunde bero på att männen drack mer sprit då det i stort sett bara var män som fick köpa sprit i och med motboken restriktioner. Materialet visade emellertid inga tecken på att det skulle vara så. Då borde fler av offren varit alkoholpåverkade. Möjligen kan det vara så att det finns ett stort mörkertal då offren troligen inte gärna erkände att de kanske hade druckit då de led en risk att bli dömda för fylleri om detta uppdagades i domstolen. Det finns troligen ett mörkertal, men resultatet av undersökningen fick mig att undra om svaret kunde vara så enkelt. De slutsatser jag kunde dra visade på att det troligen inte var så.

Däremot kan en mer trolig förklaring som kanske ligger närmare till hands just männens rörelsemönster. I många av fallen rörde det sig om män som var ute eller på sin arbetsplats tillsammans med andra män. Det var sällan kvinnor nämndes ens som sällskap till männen i de situationer som beskrevs i domarna. Fanns kvinnor med i händelseförloppet framställdes de heller aldrig som våldsamma vilket männen ibland gjorde även när de hade rollen som offer.

I nykterhetsnämndens arkiv hittade jag dock tecken på en delvis annan bild. Våld i nära relationer, det vill säga inom familjen, verkade inte bli polisanmält i den utsträckning som övrig misshandel blivit. Här fanns två fall där mannen i hushållet misshandlat närstående där detta inte anmälts till polisen samt ett fall där det anmälles. Det går naturligtvis bara att spekulera kring mörkertalet, men det är troligen mycket stort. Att detta våld inte anmälts är naturligtvis inget positivt. Att göra kopplingar till genus eller klass är inte relevant då det rör sig om för få fall och materialet inte räcker för att göra några signifikanta slutsatser. Men jag vill ändå lyfta detta tecken som ett eventuellt förslag till fortsatt forskning.

6. Avslutning

Avslutningsvis kan vi konstatera att även mellan åren 1915 till 1925 var det typiska offret för en misshandel en man i Halmstad. Han hade sin klasstillhörighet i arbetarklassen men var sällan alkoholpåverkad enligt materialet, även om jag tror att här finns ett stort mörkertal. Han var också oftast utomhus när brottet begicks. Vanligast var att misshandeln skedde längst vägar och gator.

Däremot återfann jag inte några tydliga tendenser på om offer och gärningsperson hade någon relation eller inte. von Hofer⁷³ ansåg sig ha funnit en tendens där män som föll offer för misshandel ofta inte hade någon relation till gärningspersonen, det vill säga att gärningspersonen var okänd för offret. Detta gällde från 1980 och framåt. Jag kan inte hitta några tecken på att detta stämmer för min undersökningsperiod. Våldet verkade vara vanligare mellan män som faktiskt hade en inbördes relation 1915 till 1925 än vad det var 1980.

Totalt var 59 offer män och fem kvinnor under perioden. Yrken inom transportsektorn, hantverkare och grovarbetare var vanligast bland offren. Endast fyra offer tillhörde de högre samhällsklasserna och hade ledande roller i sitt yrkesliv. Fyra offer arbetade också som tjänstemän, men två av dessa var inte i tjänst när brottet skedde.

Ungefär hälften av alla gärningspersoner var påverkade av alkohol. Ett samband fanns mellan antalet fällande dom för misshandel och antalet fällande domar för fylleri. När domarna för fyller sjönk följde misshandelsdomarna efter. Alkoholen hade alltså en klar påverkan på antalet gärningspersoner som dömdes för misshandelsbrott. Däremot verkar inte det faktum att man var alkoholpåverkad ökat risken för att falla offer för en misshandel. Här vill jag dock reservera mig. I två fall i min undersökning blev målsägaren dömd för fylleri. Man kunde alltså bli dömd för fylleri även om man fallit offer för en misshandel. Med anledning av detta misstänker jag att det finns ett stort mörkertal i domstolsprotokollen. Målsägaren hade med andra ord mycket att vinna på att dölja sin alkoholkonsumtion för rätten då målsägaren annars riskerade att bli dömd för fylleri.

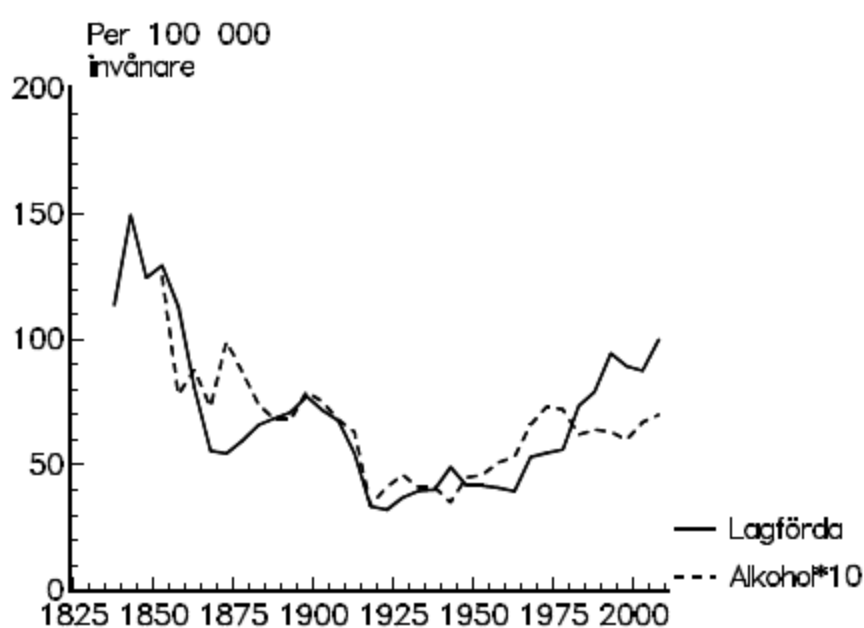
Männen från arbetarklassen var klart överrepresenterade bland offren. Det verkar som att de beteenden som är typiska för män ur ett genusperspektiv och för arbetarklassen ur ett klassperspektiv tillsammans samspelade för att skapa en större risk för just arbetarklassens män att utsättas för en misshandel än övriga människor i samhället. Samma faktorer gjorde att

⁷³ von Hofer: 2011

det också var arbetarklassens män som utförde misshandlarna. Här dock i kombination med alkoholkonsumtionen.

Kopplingen mellan alkoholkonsumtionen och antalet misshandelsbrott i min undersökning följer i stort sett den som von Hofer⁷⁴ fann på nationell nivå. För honom liksom för mig kunde en minskning i antalet lagförda för misshandel sättas i samband med motbokens införande. Von Hofer illustrerar minskningen av misshandelsbrotten med kommande diagram i sin undersökning.

Diagram 6:1

Lagförde personer för misshandelsbrott 1836 – 2010 samt registrerad alkoholkonsumtion 1851 – 2009.⁷⁵

Vid en närmare granskning ser man en minskning av misshandelsfallen i början av den period jag valde att undersöka, det vill säga 1915 till 1925. På liknande sätt kunde jag urskilja en minskning av brottsligheten från 1915 fram till 1923. Därefter kunde jag ana en ökning. Denna ökning syns även i von Hofers undersökning.

Motboken minskade tillgången på sprit, vilket i sin tur hade en hämmande effekt på antalet misshandelsfall. Detta samband fanns alltså även på lokal nivå i Halmstad just vid motbokens införande.

⁷⁴ von Hofer: 2011

⁷⁵ Ibid s. 56

7. Referenser

Arkiv

Halmstad kommunarkiv:

Halmstad stads nykterhetsnämnd

Sammanträdesprotokoll 1922- 1933 (A1:1)

Halmstad stads nykterhetsnämnd

Förteckningar över utfärdade varningar 1917 – 1932 (D2:1)

Landsarkivet i Lund:

Halmstads Rådhusrätt magistrat

Dombok brottmål 1915-1925 (AIC 66-76)

Litteratur

Andersson, Robert & Nilsson, Roddy (2009) *Svensk kriminalpolitik*, Malmö, Liber

Ambjörnsson, Fanny (2008), *I en klass för sig – genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*, Stockholm, Ordfront förlag

Cohen, Lawrence E. & Felson, Marcus (1979), Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach, *American Sociological Review*, 44 (4):588-608

Dahlgren, Stellan & Florén, Anders (2010), *Fråga det förflutna – En introduktion till modern historieforskning*, Lund, Studentlitteratur

Hirschi, Travis (1969), *Causes of Delinquency*, Berkeley, University of California Press

von Hofer, Hanns (2011), *Brott och straff i Sverige – Historisk kriminalstatistik 1750 – 2010 Diagram, tabeller och kommentarer*, Stockholm, Kriminologiska institutionen Stockholms universitet

Johansson, Lennart (1995), *Systemet lagom – Rusdrycker, intresseorganisationer och politisk kultur under förbudsdebatten tidevarv 1900 – 1922*, Lund, Lund University Press

Martenius, Ingela (2010), *Systembolaget Ett svenskt kulturarv*, Mölndal, Tryck Billes AB

Ritzer, George (2009), *Sociologisk Teori*, Malmö, Liber

Sarnecki, Jerzy (2003), *Introduktion till kriminologi*, Lund, Studentlitteratur

Tosh, John (2013), *Historisk teori och metod*, Lund, Studentlitteratur

Thullberg, Per (1993): "Vem är vad? Att klassificera i socialhistoria", i Ekman, Stig, Thullberg, Per & Åmark, Klas (red): *Metodövningar i historia 1*, Lund: Studentlitteratur, sid 157-175.

Internet

Systembolaget (2013) Systembolagets historia – Systembolaget växer fram
<http://www.systembolaget.se/OmSystembolaget/Systembolagets-historia/historien-om-systembolaget21/> hämtad 2013-12-04

8. Diagram- och tabellförteckning

Tabell 4:1 Antalet dömda för fylleri per år S.24

Diagram 4:1. Antalet fällande domar för misshandel och antalet fällande domar för misshandel där alkohol varit inblandat. S.25

Diagram 4:2. Antalet fällande domar för fylleri. S.26

Diagram 4:3. Gärningspersonernas och offrens yrken indelat i kategorier. S.27

Diagram 6:1 Lagförde personer för misshandelsbrott 1836 – 2010 samt registrerad alkoholkonsumtion 1851 – 2009 S.34

Jag studerar till lärare i samhällskunskap och historia med behörighet för grundskolans senare del och gymnasiet. Denna uppsats är en del av min utbildning i historia. Jag har sedan tidigare studerat kriminologi vid Växjö universitet.

Besöksadress: Kristian IV:s väg 3
Postadress: Box 823, 301 18 Halmstad
Telefon: 035-16 71 00
E-mail: registrator@hh.se
www.hh.se